NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2026-8]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

13.00.00-PEDAGOGIKA
journal.namdu.uz
PEDAGOGICAL

ADABIYOT DARSLARIDA HAMKORLIKKA ASOSLANGAN TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH METODIKASI

Radjabova Inobat Ravshanovna
Qarshi davlat universiteti Pedagogika kafedrasi dotsenti
E-mail: radjabovainobar@gmail.com

Annotatsiya: *Maqolada adabiyot darsida hamkorlikni badiiy matnni dalillar asosida talqin qilish bilan bog‘ lash masalasi o‘ rganiladi. Nazariy manbalar tahlili asosida individual mutolaa, guruh muhokamasi va mustaqil yozma xulosani birlashtiruvchi metodik ketma-ketlik taklif etiladi. Topshiriq tuzish, rollarni almashtirish va o‘ quvchining shaxsiy hissasini baholash shartlari aniqlashtiriladi. Ish nazariy-metodik xususiyatga ega; takliflar tajriba orqali tekshirishni talab qiladi.*

Kalit so‘ zlar: *adabiy ta'lim, hamkorlikda o‘ qitish, badiiy talqin, matniy dalil, guruh muhokamasi, individual baholash.*

МЕТОДИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ОБУЧЕНИЯ В СОТРУДНИЧЕСТВЕ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация: *Рассматривается организация сотрудничества при интерпретации художественного текста. На основе анализа научной литературы предлагается последовательность, объединяющая индивидуальное чтение, групповое обсуждение и самостоятельный письменный вывод. Уточняются требования к заданиям, смене ролей и оценке личного вклада ученика. Работа носит теоретико-методический характер; предложенные решения нуждаются в эмпирической проверке.*

Ключевые слова: *литературное образование, обучение в сотрудничестве, интерпретация, текстовые доказательства, обсуждение, индивидуальное оценивание.*

METHODS OF USING COOPERATIVE LEARNING TECHNOLOGIES IN LITERATURE LESSONS

Abstract: *This conceptual paper examines how cooperative learning can support evidence-based literary interpretation. A teaching sequence links individual reading, structured group discussion and independent written conclusions. It specifies task design, rotating roles and the assessment of individual contributions. The proposed approach distinguishes participation from interpretive achievement and requires empirical validation before claims about effectiveness can be made.*

Keywords: *literature education, cooperative learning, literary interpretation, textual evidence, group discussion, individual assessment.*

KIRISH

Adabiyot darsida bir asar yuzasidan turli fikrlarning tug‘ ilishi tabiiy. Muammo bu fikrlarning mavjudligida emas, ularning matn bilan qanchalik asoslanishidadir. O‘ quvchi qahramonni yoqtirishi yoki uning xatti-harakatini ma'qullamasligi mumkin, biroq shaxsiy taassurotni badiiy talqinga aylantirish uchun tafsilot, nutq, tasvir va voqealar o‘ rtasidagi aloqani ko‘ rsatishi kerak. Hamkorlikda o‘ qitish shu o‘ tishni tashkil etuvchi vosita bo‘ la oladi.

Guruhga bo‘ lishning o‘ zi adabiy tahlilni chuqurlashtirmaydi. Ba'zan umumiy javobni bir o‘ quvchi tuzadi, qolganlar esa uni takrorlaydi. Bunday holatda tayyor taqdimot jamoaviy mehnat mahsuli bo‘ lib ko‘ rinsa-da, har bir ishtirokchining asarni tushunganini bildirmaydi. Mazkur maqolaning maqsadi hamkorlikning tashkiliy shakllarini badiiy matn bilan ishlash vazifalariga moslashtirish va individual o‘ zlashtirishni ko‘ rinadigan qilishdir. Tahlil umumiy o‘ rta ta'limning 7–9-sinflaridagi nasriy asarlar muhokamasiga yo‘ naltirilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI

R. Gillies hamkorlikda o‘ qitishni umumiy maqsadga yo‘ naltirilgan birgalikdagi faoliyat sifatida yoritib, uning samarasi topshiriq tuzilishi va o‘ qituvchining rahbarligiga bog‘ liqligini ko‘ rsatadi [1]. Bu yondashuv adabiyot darsi uchun muhim: bir stol atrofida o‘ tirish o‘ quvchilar fikrining o‘ zaro rivojlanishini hali ta'minlamaydi. D. Johnson va R. Johnsonning ijtimoiy o‘ zaro bog‘ liqlik nazariyasiga doir tahlili umumiy natijaga intilish bilan shaxsiy javobgarlikni birga ko‘ rishga asos beradi [2].

P. Murphy va hammualliflar matn muhokamasiga oid tadqiqotlar meta-tahlilida o‘ quvchi nutqi, matnni tushunish va fikrlash natijalarini alohida ko‘ rib chiqadilar [3]. Bundan mazkur ish uchun muhim metodik xulosa kelib chiqadi: darsdagi gapirish faolligini talqin sifati bilan tenglashtirish mumkin emas. O‘ quvchi ko‘ p gapirib, matndan uzoqlashishi yoki qisqa javobda muhim badiiy aloqani ochishi mumkin.

P. Black va D. Wiliamning shakllantiruvchi baholashga oid tadqiqoti o‘ quvchining joriy tushunishini aniqlash va keyingi o‘ qitishni shu ma’lumot asosida moslashtirishga e’tibor qaratadi [4]. Ko‘ rib chiqilgan manbalar hamkorlik, muhokama va baholashning umumiy asoslarini beradi. Ushbu maqolada ular adabiy talqinning o‘ ziga xos talabi — fikrni badiiy matn orqali asoslash — atrofida birlashtiriladi. Taklif etilayotgan yechim alohida yangi texnologiya da’vosi emas, mavjud yondashuvlarning fan mazmuniga mos metodik sintezidir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ish maqsadli tanlangan to‘ rtta ilmiy manbaning nazariy-qiyosiy tahlili va dars jarayonini pedagogik modellashtirishga asoslanadi. Manbalar hamkorlik mexanizmi, matn muhokamasi hamda baholash bilan bevosita bog‘ liqligi bo‘ yicha tanlandi. Bu qamrovli tizimli sharh emas. Tahlil birliklari sifatida topshiriqning maqsadi, o‘ quvchilar o‘ rtasidagi bog‘ liqlik, individual javobgarlik va kuzatiladigan o‘ quv mahsuli olindi.

Avval manbalardagi umumiy tamoyillar ajratildi, so‘ ng ular adabiy tahlil vazifalariga moslashtirildi. Yakunda dars ketma-ketligi va baholash mezonlari ishlab chiqildi. Empirik ma’lumot yig‘ ilmagani sababli natija deganda metodik loyiha tushuniladi; o‘ zlashtirishning oshishi yoki usulning boshqa usullardan ustunligi haqida statistik da’vo bildirilmaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Taklifning markazida «shaxsiy fikr — matniy dalil — muqobil talqin — qayta yozilgan xulosa» ketma-ketligi turadi. Guruh ishining vazifasi dastlabki fikrni yo‘ qotib, bitta javobga bo‘ ysundirish emas, uning asosini tekshirishdir. Shu sababli muhokamadan oldin har bir o‘ quvchi qisqa javob yozadi; muhokamadan keyin esa xulosasini mustaqil ravishda qayta tuzadi. Ikki matnni solishtirish fikrning qaysi jihati o‘ zgarganini ko‘ rsatadi.

Birinchi shart — munozaraga ochiq, ammo matn bilan chegaralangan savol. «Asar sizga yoqdimi?» savoli taassurot almashishga xizmat qiladi. «Qahramonning qarorini uning avvalgi xatti-harakati tasdiqlaydimi yoki inkor etadimi?» savoli esa voqealar orasidagi aloqani izlashga undaydi. O‘ qituvchi o‘ quvchilardan kamida ikki dalil va ulardan biriga muqobil izoh topishni so‘ rashi mumkin. Dalilning ko‘ pligi emas, xulosaga aloqadorligi asosiy talab bo‘ lib qoladi.

Ikkinchi shart — rollarning fikrlash vazifasiga xizmat qilishi. To‘ rt kishilik guruhda dalil izlovchi tegishli parchani belgilaydi, talqin qiluvchi uning mazmunini tushuntiradi, savol beruvchi izohdagi noaniqlikni ko‘ rsatadi, umumlashtiruvchi kelishilgan va ochiq qolgan fikrlarni yozadi. Keyingi topshiriqda rollar almashadi. O‘ quvchini doim yozuvchi yoki taqdimotchi qilib qo‘ yish ayrim faoliyatlarni uning imkoniyatidan tashqarida qoldirishi mumkin.

45 daqiqalik dars uchun quyidagi taqsimot taklif etiladi: muammo va mezonlarni belgilashga 5, individual qayta o‘ qish va dastlabki javobga 7, guruh tahliliga 12, guruhlararo savol-javobga 8, mustaqil xulosaga 8, yakuniy refleksiyaga 5 daqiqa. Bu qat’iy me’yor emas. Asar oldindan o‘ qilmagan bo‘ lsa, mazkur taqsimot mos kelmaydi; avval matnni tushunish va zarur so‘ zlarni izohlashga vaqt ajratiladi.

Metodik vaziyat sifatida qahramonning yordam berish yoki chetda turish orasidagi tanlovini ifodalovchi nasriy epizodni olaylik. O‘ qituvchi aniq asardan yoshga mos parchani tanlaydi. Bir o‘ quvchi qarorni ehtiyotkorlik, ikkinchisi loqaydlik deb talqin qilishi mumkin. Muhokamada «Qaysi jumla bunday xulosaga olib keldi?», «Hikoyachining bahosi bilan qahramonning o‘ zini oqlashi bir xilmi?» kabi savollar beriladi. Bu muallif tomonidan tuzilgan topshiriq namunasi bo‘ lib, real sinf kuzatuvi sifatida taqdim etilmaydi.

Guruhlararo muloqotda har bir guruh bir xulosa va uni cheklovchi bir savolni taqdim etadi. Ikkinchi guruh avval eshitgan fikrni o‘ z so‘ zi bilan qaytaradi, keyin unga munosabat bildiradi. Bunday tartib bahsni darhol rad etishdan boshlamaslikka yordam berishi mumkin. O‘ qituvchi tayyor talqinni aytishdan oldin dalilning o‘ rnini, hikoyachi nuqtayi nazarini yoki qarama-qarshi tafsilotni aniqlashtiradi. Matnga zid fakt xatosi esa ochiq tuzatiladi.

Baholash ikki yo‘ nalishda olib boriladi. Adabiy tahlil bo‘ yicha matniy dalilning aniqligi, dalil va xulosa aloqasi, muqobil talqinni ko‘ rib chiqish baholanadi. Hamkorlik bo‘ yicha sherik fikrini tinglash, mazmunli savol berish va vazifaga hissa qo‘ shish kuzatiladi. Har bir mezon uchun «hali namoyon bo‘ lmadi», «ko‘ mak bilan namoyon bo‘ ldi», «mustaqil namoyon bo‘ ldi» tavsiflari qo‘ llanishi mumkin. Bu tavsiflar validatsiyadan o‘ tgan test emas, o‘ qituvchi qaydlarini tartibga soluvchi taklifdir.

Individual yakuniy yozuvda o‘ quvchi dastlabki qarashi, uni tasdiqlagan yoki o‘ zgartirgan dalil hamda ochiq qolgan savolni ko‘ rsatadi. Guruh taqdimotining ravonligi uning shaxsiy bahosini avtomatik belgilamaydi. Masalan, og‘ zaki tortinchoq o‘ quvchining asosli yozma talqini yuqori adabiy tushunishni ko‘ rsatishi mumkin. Aksincha, faol taqdimotchining dalilsiz xulosasi qo‘ shimcha ishlashni talab qiladi.

Tatbiqda uchta cheklov e’tiborga olinadi. O‘ qish sur’ati farqli sinfda qisqartirilgan tayanch parcha va oldindan lug‘ at tayyorlanadi. Yetakchi o‘ quvchi boshqalarning javobini egallab olganda avval yozish, keyin navbat bilan fikr

bildirish tartibi kiritiladi. Guruhlar bir-birining xulosasini takrorlaganda esa matndan muqobil dalil izlash vazifasi beriladi. Yordam hajmi kamayib borishi lozim; doimiy tayyor andoza mustaqil talqinni cheklashi mumkin.

XULOSALAR

Adabiyot darsida hamkorlikning metodik qiymati jamoaviy javob tayyorlash bilangina belgilanmaydi. U o‘ quvchiga o‘ z talqinini matn asosida tekshirish, boshqa qarashni tushunish va mustaqil xulosasini aniqlashtirish imkonini berishi kerak. Buning uchun individual mutolaa, tuzilgan guruh muhokamasi va yakuniy yozma ish uzviy tashkil etiladi.

Taklif etilgan ketma-ketlikni amaliyotda tekshirishda bir xil murakkablikdagi matnlar bo‘ yicha dastlabki va yakuniy yozuvlarni solishtirish, baholovchilar mezonlarni bir xil qo‘ llashini tekshirish hamda o‘ qish saviyasidagi farqlarni hisobga olish zarur. Shundan keyingina usulning natijadorligi to‘ g‘ risida asosli xulosa chiqarish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘ YXATI

1. Gillies R. M. Cooperative Learning: Review of Research and Practice // Australian Journal of Teacher Education. 2016. Vol. 41, No. 3. P. 39–54. DOI: 10.14221/ajte.2016v41n3.3.

2. Johnson D. W., Johnson R. T. An Educational Psychology Success Story: Social Interdependence Theory and Cooperative Learning // Educational Researcher. 2009. Vol. 38, No. 5. P. 365–379. DOI: 10.3102/0013189X09339057.

3. Murphy P. K., Wilkinson I. A. G., Soter A. O., Hennessey M. N., Alexander J. F. Examining the Effects of Classroom Discussion on Students’ Comprehension of Text: A Meta-Analysis // Journal of Educational Psychology. 2009. Vol. 101, No. 3. P. 740–764. DOI: 10.1037/a0015576.

4. Black P., Wiliam D. Assessment and Classroom Learning // Assessment in Education: Principles, Policy & Practice. 1998. Vol. 5, No. 1. P. 7–74. DOI: 10.1080/0969595980050102.